

<https://doi.org/10.28925/2311-259x.2022.3.2>
УДК 82.342

Тарас Головань

Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України
вул. Михайла Грушевського, 4, Київ, 01001, Україна
 <https://orcid.org/0000-0002-8643-6635>
golovan_t@ukr.net

УКРАЇНСЬКА ФІЛОСОФСЬКА ПРОЗА: ОБ'ЄКТУМ FICTUM ЧИ ЛІТЕРАТУРНА РЕАЛЬНІСТЬ?

В українському літературознавстві і літературній критиці низку творів українських прозаїків визначають як філософські. Однак системних та узагальнювальних праць або монографій про українську філософську прозу як окреслене явище, що має власні джерела, історичну динаміку, жанрову диференціацію, немає. Тож постає запитання: українська філософська проза є чимось спорадичним і випадковим чи все-таки представлена в українській літературі повноцінно, але досі «не розпізнана» через невідповідність застосованих до неї підходів? Можна поставити запитання й радикальніше: філософська проза є реальністю української літератури чи лише літературознавчою фікцією? Порушена проблема є актуальною тому, що її розв'язання може пролити світло на затемнений досі філософський прозовий жанр, прояснити його місце в українській літературі. Таким чином, предметом дослідження є жанрові межі української філософської прози. Для визначення цих меж використано аналітичний метод, метод узагальнення, частково — біографічний і герменевтичний підходи. Для розв'язання проблеми, порушеної у статті, сформульовано мету — обґрунтувати погляд на українську філософську прозу як окреслене, цілісне явище. Досягнення мети передбачало виконання таких завдань: розглянути причини відсутності розгорнутого літературознавчого дискурсу про українську філософську прозу; проаналізувати сутнісну природу філософської прози, зокрема розосередження філософського складника у структурі тексту і твору; на прикладі короткого періоду початку ХХ століття й кількох письменницьких імен окреслити приблизну типологію української філософської прози. У статті акцентовано на факторах, літературознавчих (переважання «позитивістичної» та «естетичної» оптики) і загальнонаукових (тривалому звуженні сфери філософії), які зумовлюють складну розпізнаваність філософської прози, та зроблено спробу знайти їй альтернативу. Запропоновано термінологічне уточнення щодо сутнісної характеристики філософської прози: не «типологізація», а «прототипізування». Проаналізовано твори кількох відомих письменників початку ХХ століття (Олексія Плюща, Михайла Могиланського, Валер'яна Підмогильного) і продемонстровано, що українська проза містить сутнісні ознаки художнього філософування (прототипізування), а отже, значний сегмент української прози є філософським. Зроблено висновок, що українська філософська проза є повноцінним явищем, що заслуговує на ретельне дослідження. Висновки цієї статті як щодо причин відсутності узагальнювальних праць про українську філософську прозу, так і щодо її сутнісної природи, а також стосовно конкретних прикладів художнього філософування можуть бути використані в подальших дослідженнях української літератури.

Ключові слова: філософська проза; філософська ідея; типологізація; прототипізування; Олексій Плющ; Михайло Могиланський; Валер'ян Підмогильний.

Постановка проблеми, винесена в назву цієї статті, може здатися несподіваною. Утім, коли пошукати книжкові видання чи монографічні дослідження про українську філософську прозу, то результат розчарує (винятки, звичайно, є, але це здебільшого невеликі статті, що висвітлюють лише певні аспекти української філософської прози (Шикиринська, 2013; Уманська, 2022 та ін.)). Цей тип прози, подібно до прози соціальної або психологічної, — надто широка тема для сфокусування в межах однієї розвідки. Однак у критиці й літературознавстві цілий ряд творів називають філософськими, а от узагальнювальних розвідок про групи, класифікаційні єдності, динаміку таких творів обмаль, немовби не існує

жодної безперервності (або закономірної перервності) цього жанру в історії літератури.

Ситуація з іншими родами й видами літератури ясніша. Наприклад, українську філософську лірику як явище презентовано окремим виданням (Соловей, 1998). У гуманітаристиці Західної Європи і США філософська проза представлена в значній кількості монографій (Mikkonen, 2013; Mitias, 2022 etc.).

Які ж причини того, що українській філософській прозі досі не приділено достатньо уваги?

1. Літературознавчі традиції

Одна з причин — домінантна літературознавча оптика налаштована так, що не розпізнає філософського складника у структурі багатьох творів.

Тобто через літературознавчі традиції їх інтерпретують в іншому ключі. Якщо узагальнити ці традиції, то побачимо переважання в українському літературознавстві двох головних підходів, що по чергово змінюють один одного.

Перший трактує художню літературу як інститут, у якому перехрещуються і відображаються всі можливі інститути суспільства, передусім інститут соціального устрою. За такого підходу література є продовженням суспільних відносин і однією з форм їх реалізації за допомогою притаманних їй інституційних засобів, як-от книжка, авторство, читацька аудиторія, критика, текст тощо. Кажучи стисліше, художня література не є чимось окремим, її структура повторює або виражає наявні в суспільстві соціальні структури. Цей підхід умовно можна назвати «позитивістичним». Він об'єднує як власне позитивізм, за якого художні твори включають у широкий суспільний контекст як засіб творення національної (культурної чи політичної) спільноти (у ролі наукового дослідження, освітнього проєкту, політичної програми, загалом белетризованого суспільствознавства), так і культурний критицизм, що трактує літературу як сукупність культурних практик, крізь які можна відтворити соціальну структуру суспільства.

Другий підхід трактує художню літературу як сутність із власною структурою, що не дублює інші. Умовно цей підхід можна назвати «естетизмом», а найчистіший його прояв — погляд на літературу як мистецтво, тобто як систему з іманентними законами функціонування і змінності. Конкретний результат застосування естетизму — література як система мистецьких стилів, а історія літератури, відповідно, як історія стилів.

Обидва підходи не є протилежними чи полярними, радше кутами зору, кожен із яких виявляє свій сегмент у сукупності суміжних сегментів, що разом становлять коло літератури. Перший не зможе виявити у творі суто естетичну якість, а другий — суто пізнавальну. Але так само жоден із них не зможе розпізнати літературу як філософування в художніх образах і його системну змінність. Для цього потрібен відповідний підхід, заснований саме на ідентифікації у творах форм і способів філософування.

Прикметно, що цей, третій, підхід може об'єднати два попередні, адже не ігнорує ні естетичної цінності, ні пізнавальної, а радше розкриває пізнавальну в естетичній, і навпаки.

2. Звуження сфери філософії

На сприйняття філософської прози впливає інерційне звуження сфери філософії, спричинене щонайменше двома тривалими процесами.

Перший — ототожнення філософії з теоретичним знанням, що триває починаючи із Середньовіччя, та перетворення її на спеціальну дисципліну з домінуванням епістемології, логіки, естетики, а найбільше — на історію філософії. Таке розуміння філософії переважає до сьогодні,

хоча в ужиток дедалі більше повертається античне за походженням розуміння, кажучи за П'єром Адо, «філософії як способу жити» (Адо, 2020), тобто конкретної життєвої практики, діяльності, а вже потім системи знань про навколишній світ або ж теорії, покликаної обґрунтувати обраний спосіб життя. Звуження сфери філософії, зокрема усунення з неї практичної, учинково-діяльнійної, тобто загалом моральної сфери веде до звуженого сприйняття філософського складника в художній прозі, хоча деякі літературні твори за представленістю моральної проблематики, як показала Марта Нуссбаум (1990, р. 125–147), є зразками моральної філософії. Між ними і філософією можна поставити знак рівності.

Другий процес — вплив позитивізму на філософію. Позитивізм, як відомо, спричинив стрімкий розвиток наук у XIX столітті, їх диференціацію й «вихід» з-під патронату філософії. З'явився позірний ефект звуження меж і проблематики філософського знання. Так, психологія оформилася як окрема наука, хоча її проблемами раніше опікувалися філософія свідомості та моральна філософія. Однак усупереч тому, що ті сфери знань, які оформилися в окремі науки, опинилися у «вільному плаванні», філософія досі має статус фундаменту наук і методології науки загалом. Попри диференціацію й автономізацію остаточні цілі наукового знання досі спрямовано до єдиного ядра — пізнання ества людини. Це проявляється зокрема в тому, що кожна наука намагається генералізувати свою візію людини як тотальну, тобто вони досі філософськи зорієнтовані. Цей акцент важливий тому, що проникнення наукових ідей у художню прозу, яке триває вже понад століття (і це відображено навіть у літературознавчій термінології), поза контекстом іноді пов'язують із паралельним витісненням філософського знання. Утім, як було зауважено, художня література так чи інак стосується суб'єктивності, ества людини, тобто перебуває у сфері філософської проблематики. І коли, приміром, ведуть мову про «психологізм» чи, точніше, психологізацію прози, то не завжди усвідомлюють підпорядкованість психологічного аналізування загальнішій, «філософській» природі літератури.

3. Не жанр, а текст

Ще одна причина — поширене в сучасних дослідженнях зміщення акценту з літератури як системи жанрів на літературу як текст. Це зміщення логічно пов'язане з урахуванням позаінтенційних факторів творчості, із тим, що поняття інтенції значно вужче за створений автором естетичний об'єкт і реалізується в ньому частково, а естетичний об'єкт значно вужчий за текстове поле, у якому сходяться всі вервечки культурної гри. Зауважимо, що саме собою це зміщення аж ніяк не нівелює об'єктивності й цінності філософського прозового жанру, радше потребує правильної його рубрикації в контексті досліджень текстуральності.

З огляду на сказане потрібно розглянути розосередження філософського складника у структурі твору і тексту.

Філософський складник як авторська інтенція

Можливо, найпоширеніше трактування природи філософської прози — зведення її до певної «філософської ідеї» чи кількох ідей, представлених у динаміці. Під філософською ідеєю розуміємо певне уявлення, переконання, світогляд, а також поняття і категорії, якими оперує суб'єкт філософування, розмірковуючи про життя, навколишній світ, проблеми пізнання, природу реальності тощо. Для такої філософської ідеї твір і текстове поле служать верифікаційним контекстом, випробувальним обрамленням, наприклад, сукупністю ситуацій, у яких і кризь які автор розкриває життєву цінність (або пустопорожність) певного уявлення, світогляду, етичного вибору тощо. Прикметно, що автор може випробовувати філософську ідею на одному, кількох або всіх рівнях твору — проблемно-тематичному, сюжетно-композиційному та мовностилістичному. Наприклад, коли предметом філософування і відповідно випробування у творі є мова як культурний феномен, то цей процес може бути зафіксовано (також і) на мовностилістичному рівні — як специфічне вживання мови аж до повної її деструкції.

Прикметно також, що трактування філософської прози як верифікаційного контексту для філософської ідеї перегукується з поглядом на неї як на простір «авторської рефлексії» або «авторського відсторонення». Автор рефлексує над процесом зображення і зображеним, займає щодо них певну дистанцію, надаючи їм умовності, уможливаючи використання їх як середовища філософування.

Певний інтерес стосовно визначення сутності філософської прози становить поняття «типологізації», яке актуалізувала Валентина Герасимчук (2005; 2007, с. 204–216). Під типологізацією дослідниця розуміє образний ряд великої узагальнювальної сили, у якому поєднуються науково-гуманітарне і художнє осмислення дійсності. У серцевині такого, амбівалентного, образного ряду з'являються умови для синтезування філософського дискурсу й художньо-літературного зображення, і автор філософської прози має змогу порушувати філософські проблеми, розмірковувати над ними, філософувати. Типологізація — це конструювання форм, які віддзеркалюють реальність, але не існують у чистому вигляді. Своєрідність типологізованого образу як «контурного зображення» можна розкрити, порівнюючи його з «типізованим» образом: схематичніший, але місткіший.

Водночас типологізація як термін, що розкриває своєрідність образотворення у філософській прозі, не відображає достатньою мірою процесу верифікування автором філософської ідеї. На нашу

думку, місткішим є поняття **«прототипізування»** (частіше — «прототипування»), яке широко використовують в інженерії, промисловому виробництві, дизайні, називаючи процес випробування дослідного зразка чи моделі. «Прототипізування» семантично відображає процес перевірки ідеї, її передбачвану трансформацію в тканині твору і так само зберігає значення контурності, сильного узагальнення. Автор створює «прототип», який проводить — у межах тих чи тих рівнів твору й тексту — через різні контексти, щоб дійти певних висновків і потім використати їх у життєвій практиці або запропонувати читачеві як моральне правило. Звичайно, уживання цього терміна потребує тієї заваги і того уточнення, що «прототип» як термін у літературознавстві вже має усталене значення — конкретних осіб або подій, що стали основою художніх образів. «Прототип» у використанні автора філософської прози має дещо інше наповнення: це не основа образу, а сам образ. Коли прототип у термінологічно усталеному значенні, умовно кажучи, перебуває поза текстом і спрямований на текст, то в пропонованому тут значенні — у тексті і спрямований за межі тексту. Водночас обидва служать основою для чогось іншого: перший — для образу, другий — для позатекстової практики. Тобто зберігають семантичний зв'язок.

Поняття «прототипізування» дає змогу розмежувати філософську ідею, представлену в художній прозі, і власне художню ідею (безперечно, це розмежування умовне й лише, так би мовити, робоче, адже обидві ідеї в чистому вигляді не існують). Говорячи узагальнено, художню ідею автор **розкриває**. Розкриття ідеї уможливується її втіленням, розгортанням і проясненням. Художня ідея щодо зображеного несуперечлива, бо цілком перетікає в зображене аж до тотожності (можлива суперечливість пов'язана лише зі складністю втілення ідеї). Остаточною метою автора в цьому разі є саме втілена, зображена ідея (наголос на «зображена»). Філософську ж ідею в художньому творі автор **«прототипізує»**, перевіряє її життєвість, практичну цінність. Він не так розкриває її, як формує або ж або ставить під сумнів, підважує. Філософська ідея від початку конфліктує із життєвим матеріалом, рухається ніби всупереч процесу зображення. Остаточною метою автора в цьому разі є ідея, випробувана художньо втіленими життєвими ситуаціями або іншими формами зображення (наголос на «ідея»).

Філософський складник як читацька рецепція

Активність у творенні філософського змісту належить і читачеві. За умови достатньої підготовленості він може розкодувати авторський задум — відтворити художню верифікацію філософської ідеї. Водночас можливості авторської рецепції щодо відтворення філософського змісту значно ширші, адже кожен твір (філософський чи ні) — це модель життя з конкретними долями,

історіями, ситуаціями, діями, учинками відповідно до сформованих уявлень, а також здобутками чи втратами, що підтверджують або спростовують уявлення. Тобто художня література як модель життя — це загалом широкий простір для філософування, для порушення та розв'язання філософських проблем. У цьому сенсі, приміром, Людмила Архипова говорить про «повноту даності», «істинність» літератури, маючи на увазі її образну «вивершеність, виразність» (2011, с. 14). Саме ця особливість становить значний інтерес для філософії. У даності літератури закладено її антропологічний потенціал, здатність моделювати і формувати суб'єктивність читача.

Звичайно, завжди може постати питання щодо об'єктивності філософського складника, закоріненого в читацькій рецепції. Однак саме він є фактором оживлення творів минулих епох, авторські інтенції яких застаріли або втратили зміст, а тому й безперервності літератури як процесу і цілісності як явища. До того ж твір і текстове поле, на якому він розгортається, як було зазначено, не обмежуються авторською інтенцією. Її автор може втілити лише частково або й не втілити взагалі. Завадити йому може сама мова, її риторична закріпленість, сповнена чужих слідів і голосів. Цю обмеженість авторських можливостей цілком компенсує читацька рецепція, яка не лише розпізнає закодовані чи намічені автором підтексти, а й привносить нові, відповідніші смисли, що не були доступні авторові або ж були доступні частково, але залишилися й пасивно перебувають в інтерпретаційних межах тексту.

Інтенція чи рецепція?

Дослідження української філософської прози як класифікаційної єдності на основі читацької рецепції та загалом традицій читання має чималий «потенціал». Однак без висвітлення аналогічних груп єдностей на основі авторської інтенції жанрові межі та динаміка філософської прози будуть неповними, матимуть однобічний характер. Така вже природа фахового читання — оснóвувати рецепцію на реконструкції авторської інтенції. Тому дослідження філософської прози як цілісного явища спочатку потрібно орієнтувати саме на авторський задум, на прототипування.

Якщо взяти за приклад початок ХХ століття, то можна виокремити достатньо імен і творів, які вишиковуються в прототипувальний, тобто філософський, тип прози. У цьому ряду опиняться, наприклад, твори Олексія Плюща, Михайла Могилянського, Валер'яна Підмогильного.

Чому Олексій Плющ?

Уся короткочасна творчість Олексія Плюща, якщо вдатися до широкого узагальнення, — це розв'язання однієї генеральної проблеми: неспроможності (пізнавальної, інтелектуальної, соціальної тощо) однієї, окремо взятої людини сягнути морального ідеалу — стати всебічно розвинутим, вольовим індивідом, свідомим громадянином або, кажучи за одним із героїв Плюща,

бути «великим у малім». Прикметно, що цей ідеал парадоксально зітканий зі своєрідно потрактованою ідеєю ніцшеанської «надлюдності», соціалістичних ідей доби, християнської моралі тощо. Чи йдеться про революціонера Антона Корденка або лікаря Євгена Верхівського, чи про героїв із «Записок недужої людини» і «Сповіді» або музиканта Петра Хмурченка із «Плачу шаленого» — усі вони розв'язують проблему досягнення або втілення цього високого ідеалу. Однак кожен на своєму шляху зазнає краху, усвідомлює недосяжність бажаного й передчасно покидає життя.

Якщо актуалізувати біографічний чинник, зокрема те, що письменник, як і його герої, укоротив собі віку, а також оприявив в оповіданні «Страшна помилка» факти із власного життя (партійне завдання поквитатися зі зрадником) (Миронець, 1928, с. 179), стає зрозумілим, що його творчість якщо не цілком, то здебільшого служила художнім проектуванням власної життєвої ситуації на героїв, щоб через мистецтво опанувати її і зробити правильний вибір. Тобто автобіографічний складник потрапляв у твір як прототип, який він досліджував, над яким філософував, перевіряючи його прийнятність для власного життя. Такий тип творчості суголосний прототипуванню як сутнісній характеристиці філософської прози.

Чому Михайло Могилянський?

З цього ж погляду заслуговують на увагу оповідання Михайла Могилянського раннього циклу, найбільше — «З темних джерел життя». Якщо розглядати цей твір ізольовано, то короткий роздум відомого й успішного адвоката Аргуліна під час короткої зупинки потяга є суто моральним філософуванням, яке штовхає його до усвідомлення марності життя і даремності всіх зусиль через неможливість утечі від головного — смерті. Тут, до речі, так само можна актуалізувати біографічну спонуку, адже відомо, що письменник працював у юридичній сфері, а потім різко покинув професію, обравши наукову і літературну працю. Оповідання могло відобразити пошук життєвого рішення та стати відбитком «професійного» самогубства. Водночас, як і інші твори, оповідання влетіло в полеміку з Володимиром Винниченком, із його моральним правилом «чесності із собою». Чи був Аргулін чесним із собою, піддавшись короткочасному екзистенційному настрою і вкоротивши собі віку, кажучи за Винниченком, «довівши думку до почуття»? Адже так само він дотримувався цього правила, коли віддавався життєвим утіхам і професійним перемогам, дбав про суспільне благо, рятуючи невинних від змертвілого «статус-кво». Що, отже, є критерієм чесності із собою, і яким собою — тим, що піддався випадковому смертельному імпульсу, чи тим, що свідомо вибирав життя й дихав на повні груди? Незалежно від відповіді на запитання можна стверджувати, що Могилянський прототипує правило «чесності із собою», перевіряє

його життєвість. Тобто по суті розгортає художнє філософування.

Чому Валер'ян Підмогильний?

Прототипізування притаманне і творам Валер'яна Підмогильного. Загалом його доробок аналізують у річищі психологізації літератури й ведуть мову про художній «психологізм». І для цього є підстави: психологічне аналізування — головний конструктивний принцип Підмогильного. Відомо також, що письменник цікавився психоаналізом, навіть застосовував його до літературних явищ, зокрема творчості Нечуя-Левицького (Підмогильний, 1928). Водночас значно рідше ведуть мову про мету цього аналізування. Коли з'являються твердження, що письменник у такий спосіб осмислював добу і створив образ нової людини, то не завжди усвідомлюють, що потрапляють у герменевтичну пастку, інерційно нагромаджену з літературознавчих кліше, адже орієнтація на добу і зображення нової людини — принцип реалістичної, уже застарілої в той час, естетики, що постулювала позицію письменника як «фокусу для громади», який панорамно фіксує всі явища і процеси, а тому й нові зміни і нових людей.

Водночас у літературознавстві дедалі більше запановує ширший погляд на твори Підмогильного, згідно з яким його цікавила здебільшого моральна природа людини. Валерій Шевчук слушно наголошує, що Підмогильний передусім — мораліст (Шевчук, 1993, с. 12). І справді, у естві багатьох персонажів примхливо поєднано різні складники: застарілі уявлення чи уламки уявлень, забобони, психологічні комплекси, інстинкти, вольові пориви, віру в надприродне або, використовуючи фразеологію роману «Місто», «наївні віри давнини». Причому особливу увагу письменник приділяє природі моралі, зокрема чеснотам — гідності, честі, відповідальності тощо, а відображення епохи з новою людиною лишається тільки одним із чинників у творах письменника. Значущим є те, що герої Підмогильного — це здебільшого молоді люди. Причина, звичайно, не лише автобіографічна, а й та, що молода людина, певно, цікавіша з морального боку, бо ще формується як особистість.

Коли ми, наприклад, кинемо нетривалий погляд на оповідання «Добрий Бог», то побачимо, що внутрішнє ество юного героя Віктора Хобровського є саме таким морально-емоційним коктейлем. Він шукає передусім визнання, прагне бути чогось вартим, але життєві перипетії закручують його в такий вузол інстинктів, емоцій, численних наївних вір, що наприкінці він керується лише інстинктом самозбереження і цілком відмовляється від бажання дбати про «людську вартість», аби лишитися живим. Власне, можна констатувати, що Підмогильний випробовує уявлення про людську значущість, демонструє карколомну долю цього уявлення у свідомості людини (від цілковитого прийняття до відкидання), дещо

підважує, частково деконструює, аби, зрештою, підштовхнути до думки про його амбівалентність і проблемну ідентичність. Тобто прототипізує.

Висновки

Відсутність систематичних оглядів і праць про українську філософську прозу не є свідченням відсутності чи незначної представленості цього жанру та його динаміки в історії літератури. Існують причини, які поки що унеможливають прочитання багатьох творів як філософських, перешкоджають повноцінному розпізнанню цього жанру. Серед таких причин — як тривалі процеси у філософії та гуманітарних науках, так і літературознавчі традиції. До того ж виокремлення й аналізування філософської прози як цілісного явища ускладнюється тим, що філософічність — дуже загальна якість прози; філософський складник формується як авторською інтенцією, так і читацькою рецепцією та розосереджений на різних рівнях твору й тексту. Утім одна лише спроба вибудувати ряд творів з урахуванням такої особливості авторської інтенції, як «прототипізування», свідчить, що філософська проза в українській літературі не є чимось рідкісним або випадковим, вона представлена повноцінно і становить цілісне явище.

Покликання

- Адо, П. (2020). *Філософія як спосіб життя*. Новий Акрополь.
- Архипова, Л. (2011). «Жахаюча близькість» філософії й літератури. *Філософська думка*, 1, 13–16.
- Герасимчук, В. (2005). Типологізація як форма художнього узагальнення філософського роману. *Гуманітарний часопис*, 4, 78–85.
- Герасимчук, В. (2007). *Філософський роман ХХ століття. Специфіка тексту*. ПАРАПААН.
- Миронець, Ів. (1928). Трагічна постать (Олексій Плющ). *Життя й революція*, 7, 177–183.
- Підмогильний, В. (1927). Іван Левицький-Нечуй (Спроба психоаналізу творчості). *Життя й революція*, 9, 295–303.
- Соловей, Е. (1998). *Українська філософська лірика*. Юніверс.
- Уманська, Т. (2022). Феномен філософської прози в українській літературі початку ХХІ століття. *Current trends and fields of philological studies in the challenging reality: conference proceedings* (July 29–30, 2022, Riga, the Republic of Latvia), August 19, 125–129. Baltija Publishing. <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-227-2-29>
- Шикиринська, О. (2014). Філософська проза як художній феномен риторичної епохи. *Компаративні дослідження слов'янських мов і літератур. Пам'яті академіка Леоніда Булаховського*, 25, 246–256.
- Шевчук, В. (1993). Екзистенціальна проза Валер'яна Підмогильного. У *Місто: роман та оповідання* (с. 5–20). Веселка.
- Mikkonen, J. (2013). *The Cognitive Value of Philosophical Fiction*. Bloomsbury Publishing.
- Mitias, M. (2022). *The Philosophical Novel as a Literary Genre*. Palgrave Macmillan Cham. <https://doi.org/10.1007/978-3-030-97385-8>
- Nussbaum, M. (1990). Flawed Crystals: James's *The Golden Bowl* and the Literature as Moral Philosophy. In *Love's Knowledge: Essays on Philosophy and Literature* (pp. 125–147). Oxford University Press.

References (translated and transliterated)

- Ado, P. (2020). *Filosofia yak sposib zhyttia* [Philosophy as a way of life]. Novyi Akropol.
- Arkhypova, L. (2011). «Zhakhaiucha blyzkist» filosofii y literatury [Terrific closeness]. *Filosofska dumka*, 1, 13–16.

- Herasymchuk, V. (2005). Typologizatsiia yak forma khudozhnoho uzahalnennia filosofskoho romanu [Typologization as a way of fictional generalization]. *Humanitarnyi chasopys*, 4, 78–85.
- Herasymchuk, V. (2007). *Filosofskiy roman XX stolittia. Spetsyfika tekstu* [Philosophical novel of the 20th century. Specificity of the text]. PARAPAN.
- Mikkonen, J. (2013). *The Cognitive Value of Philosophical Fiction*. Bloomsbury Publishing.
- Mitias, M. (2022). *The Philosophical Novel as a Literary Genre*. Palgrave Macmillan Cham. <https://doi.org/10.1007/978-030-97385-8>
- Myronets, Iv. (1928). Trahichna postat (Oleksii Plyushch) [A tragic figure (Oleksiy Plyushch)]. *Zhyttia y revoliutsiia*, 7, 177–183.
- Nussbaum, M. (1990) Flawed Crystals: James's *The Golden Bowl* and the Literature as Moral Philosophy. In *Love's Knowledge: Essays on Philosophy and Literature* (pp. 125–147). Oxford University Press.
- Pidmohylnyi, V. (1927). Ivan Levytskyi-Nechuy (Sproba psykhoanalizy tvorchosty) [Ivan Levytskyi-Nechuy (An attempt at psychoanalysis of artistic creativity)]. *Zhyttia y revoliutsiia*, 9, 295–303.
- Shevchuk, V. (1993). Ekzystetsialna proza Valeriana Pidmohylnoho [Valerian Podmohylny's existential prose]. In *Misto: roman ta opovidannia* (s. 5–20). Veselka.
- Shykyrynska, O. (2014). Filosofska proza yak khudozhnii fenomen rytorychnoi epokhy [Philosophical prose as an artistic phenomenon of the rhetorical era]. *Komparatyvni doslidzhennia slovianskykh mov i literatur. Pamiati akademika Leonida Bulakhovskoho*, 25, 246–256.
- Solovei, E. (1998). *Ukrainska filosofska liryka* [Ukrainian philosophical lyrics]. Yunivers.
- Umanska, T. (2022). Fenomen filosofskoi prozy v ukrainskii literaturi pochatku XXI stolittia [The phenomenon of philosophical prose in Ukrainian literature at the beginning of the 21st century]. *Current trends and fields of philological studies in the challenging reality: conference proceedings* (July 29–30, 2022, Riga, the Republic of Latvia), August 19, 125–129. Baltija Publishing. <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-227-2-29>

Taras Holovan

Shevchenko Institute of Literature of the NAS of Ukraine, Ukraine

UKRAINIAN PHILOSOPHICAL PROSE: OBJECTUM FICTUM OR LITERARY REALITY?

Some critics consider a certain amount of works by Ukrainian writers to be philosophical. However, there are no systematic and general works or monographs about Ukrainian philosophical fiction as a defined phenomenon with its sources, historical dynamics, and genre differentiation. So the question arises: is this type of prose something sporadic and accidental, or is it fully represented in Ukrainian literature but still unidentified due to the inconsistency of the approaches applied? One can ask a more radical question: is philosophical prose the reality of Ukrainian literature or just critical fiction? The raised problem is relevant because its solution can shed light on such an obscured sector as philosophical prose and clarify its place in Ukrainian literature. So, the subject of the study is the genre boundaries of Ukrainian philosophical prose. We used analytical, generalization, biographical, and hermeneutical methods to establish these boundaries. The article aims to substantiate the view of Ukrainian philosophical prose as a defined, integral phenomenon. Achieving the goal required the following tasks: to consider the reasons for the absence of a detailed literary discourse on Ukrainian philosophical prose; to analyze the essential nature of philosophic prose, in particular, the dispersion of its components in the structure of the work and text; and to use the example of a short period at the beginning of the 20th century and several writers' names to outline the approximate typology of Ukrainian philosophical prose. The article focuses on literary factors (the dominance of positivist and aesthetic optics) and general scientific ones (the long-term narrowing of the field of philosophy), which cause the confusing identification of philosophical prose. An attempt to eliminate these factors has been made. Also, we propose a terminological clarification regarding the essential characteristic of philosophical prose: not "typologization" but rather "prototyping". In the article, we use the example of a short period at the beginning of the 20th century and the works of several famous writers (Olexiy Plyushch, Mykhailo Mohylyansky, Valerian Pidmohylny) to demonstrate that Ukrainian prose contains the essentials of artistic philosophizing (prototyping). The conclusions of this article regarding the reasons for the absence of generalizing works on Ukrainian philosophical prose and its essential nature, as well as specific examples of artistic philosophizing, can be used in further studies of Ukrainian philosophical prose.

Keywords: philosophical prose; philosophical ideas; typologization; prototyping; Oleksiy Plyushch; Mykhailo Mohylianskyi; Valerian Pidmohylnyi.

Стаття надійшла до редколегії 21.09.2022